

*Самощенко І. В.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права № 2**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ХАРАКТЕРИСТИКА ШАНТАЖУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. У статті досліджується правова регламентація шантажу за його змістом у кримінальному праві. Проводиться історичний нарис закріплення шантажу у КК Франції 1810 року та КК України 1922, 1927, 1960 років. Здійснюється аналіз норм КК України 2001 року, які передбачають відповідальність за шантаж, наводяться приклади законодавчих приписів про шантаж у КК зарубіжних країн.

Вказується, що у кримінальному праві України шантаж міститься лише в якості способу вчинення злочину, передбаченого ст.ст. 120, 149, 258¹, 303, а також ч. 3 ст. 154, ст. 189, ст. 386 КК. В якості самостійного злочину шантаж зараз не передбачений. Виступаючи обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, шантаж може бути лише альтернативним способом його вчинення поруч з обманом /ст.ст. 149, 258¹, 303 КК/, погрозою фізичної шкоди (вбивством, насильством /ст.ст. 189, 386 КК/), погрозою майновою шкоди (погрози вилучення, знищення або пошкодження майна /ст.ст. 154, 189, 386 КК/) або погрозою іншої шкоди (обмеження прав, свобод або законних інтересів /ст.189 КК/) тощо.

Найбільш типовим є випадки, коли шантаж виступає ознакою «формального» складу злочину (ст.ст. 149; 154 ч. 3; 189; 258¹; 303; 386 КК). В «матеріальних» складах він передбачений ст.ст. 120; 149 ч.3; 189 ч. 2, 3, 4; 303 ч. 4 КК. В останньому випадку шантаж, в якості засобу досягнення бажаної мети, знаходиться у причинно-наслідковому зв'язку із наслідками, що вказані в законі.

Обґрунтовується значення змісту шантажу за його оцінкою суспільної небезпеки. Зазначається на тому, що особливістю шантажу можна вважати і той факт, що погрози викриттям викликають у потерпілого не стільки почуття страху, скільки переконання у вигідності купити мовчання винного як гарантію того, що відомості, які компроментують або ганьблять потерпілого не будуть розголошені і не стануть відомі іншим особам, яким до цього часу вони були невідомі. Наводяться аргументація щодо тлумачення змісту «погрози розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємні» та «погрози розголошення відомостей, що ганьблять потерпілого». Проведене дослідження підкріплюються приклади із сучасної судової практики. Пропонуються рішення щодо застосування кримінально-правових норм про шантаж у процесі кваліфікації вчиненого злочину.

Ключові слова: поняття шантажу, шантаж як спосіб вчинення злочину, погроза розповсюдження відомостей, що ганьблять потерпілого або які він бажає зберегти в таємниці.

Постановка проблеми. В чинному КК України 2001 року в низці статей (статті 120, 149, 258¹, 303 КК) з'явилося поняття «шантаж». У зв'язку з цим, в кримінальному праві виникла

необхідність в його осмисленні, з'ясуванні ознак такого діяння, вирішенні питань кваліфікації злочинів, при вчиненні яких використовується шантаж. Тому постановка і розгляд деяких проблем, пов'язаних із визначенням ознак шантажу, вважається актуальною як для науки кримінального права, так і для правозастосовної практики.

У законодавстві та наукових працях представників кримінального права зарубіжних країн XIX – XX століть, а також у дослідженнях вчених того часу, які працювали в Україні, багато уваги приділяється кримінально-правовій регламентації відповідальності за шантаж. Виходячи із принципу наступності наукових досліджень, був здійснений порівняльний аналіз як праць вчених різних країн, так і приписів законодавства. Ті положення, які у свій час були висловлені в науці, а також законодавче закріплення відповідальності за шантаж не втратили свого значення і тепер. Ще залишається безліч дискусійних, малодосліджених питань.

Україна, знаходячись на шляху входження до Європейського Союзу, безумовно, повинна адаптувати своє національне законодавство до реалій європейського [1]. Отже, від якості наукових розробок залежить і вирішення питань вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики.

Мета статті полягає в теоретичному вивченні цього питання з використанням історичного та емпіричного матеріалів, на підставі чого постає завдання простежити видові особливості шантажу, і з врахуванням сучасного стану та тенденції розвитку кримінального законодавства про шантаж в Україні та за кордоном, відпрацювати та науково обґрунтувати конкретні регламентації по його вдосконаленню практики застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше серед зарубіжних КК шантаж був введений 13.05.1863 року в § 400 КК Франції 1810 року, де це діяння розглядалося в якості однієї з форм вимагання. Шантажем визнавалося протизаконне вимагання чужого майна або чужих майнових прав за допомогою морального примушування, яке складається в погрозах розголошення будь-яких обставин, збереження яких у таємниці необхідно або бажане для охоронюваної честі і репутації потерпілого.

«Беззахисне положення честі осіб, – пише І. Баженов, – викликало бажання захистити її, що і було зроблено разом з охроною їх репутації одною загальною постановою про шантаж» [2, с. 345]. За словами С. Солов'єва, «цей злочин вважається добутокм культури XIX століття, викликане пристрастю до легкої наживи, коли умови життя стали менш сприятливими та коли, чесна праця стала більш тяжкою» [3, с. 67]. Саме на той час, було поширеним три погляди про шантаж: а) шантаж є шахрайством; б) шантаж є злочин sui generis, тобто самостійний злочин; в) шантаж є видом вимагання.

Зараз шантаж передбачений у КК багатьох країн світу. Прямі вказівки на шантаж використовуються у назві розділу XXIII КК Голландії; відділу II глави II розділу I Книги третьої КК Франції; ст. 156 «Вимагання та шантаж» КК Швейцарії, ст. 189 «Шантаж» КК Молдови, а також за змістом ст. 274 КК КНР та ст.ст. 140, 340 КК Вірменії, ст.ст. 170, 394 КК Білорусі, ст.ст. 126¹, 143¹, 143² КК Грузії тощо.

В якості самостійного злочину шантаж міститься у § 873 «Шантаж» Зводу законів США (Титул 18), ст. 318 КК Голландії та ст. 312-10 КК Франції ст. 312-10. При цьому, відповідно до положень ст. 284 розділу XVIII «Злочини проти свободи особи» та ст. 318 розділу XXIII «Вимагання та шантаж» КК Голландії, §266 глави 25 «Вимагання та пограбування» КК Норвегії кримінальне переслідування матиме місце тут лише після скарги особи, проти якою було вчинений злочин.

В якості способу вчинення злочину шантаж передбачений у складі вимагання, примушування до дій сексуального характеру, торгівлі людьми, примушування давати неправдивих показання в суді, насильства в сім'ї тощо. Як правило, він вказується в альтернативі з іншими способами вчинення злочину такими як з насильство, погроза насильством та погроза знищенням або пошкодженням майна.

Погрози моральною шкодою, які входять до складу шантажистських дій мають достатню поширеність різноманіття їх формулювання. Наприклад, як «погроза повідомити або відмова від повідомлення про порушення законів США» (Звід законів США), «погроза повідомлення конфіденційної інформації» (КК Молдови), «погроза проти честі» (КК Японії, Австрії), «погроза усним наклепом або пасквільною дифамациєю» (КК Голландії), «погроза розголошення секретів» (КК Аргентини, Голландії, Таїланду), «погроза репутації» (КК Таїланду), «погроза репутації або приватному життю» (Закон про кримінальне право Ізраїлю), «погроза розкриття або розповсюдження відомостей, що відносяться до приватного життя або сімейним відносинам, які невідомі громадськості та можуть завдати шкоди репутації або інтересам потерпілого» (КК Іспанії), «погроза викриття або розголосити з певною метою факти, відомості, секретну інформацію, цінні папери, матеріальні цінності, грошові кошти, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь» (КК Франції), «погроза розголошення ганебних відомостей» (КК Швеції, Молдова, Грузії), «погроза розголошення наклепницьких або оголошення інших відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємниці» (КК Білорусі).

В українському законодавстві шантаж вперше з'являється в ст. 195 КК України 1922 року в якості самостійного злочину, де шантажем визнавався спосіб вимагання, поєднаний із погрозою розголосити відомості, що ганьблять потерпілого або повідомити органи влади про вчинення ним протизаконного діяння. Потім, в ст. 188 КК України 1927 року шантаж втрачає своє самостійного значення і розглядався складовим елементом вимагання. В КК України 1960 року термін «шантаж» не вживався, але з аналізу ст.ст. 86², 144 та ст. 180 можна зробити висновок, що під ним передбачалося: або вимога передачі чужого майна, права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру під погрозою розголошення свідчень, що ганьблять потерпілого чи близьких до нього осіб (вимагання), або створення умов, які перешкоджають з'явленню свідка, потерпілого чи експерта до суду, до органів попереднього слідства чи дізнання під погрозою розповсюдження свідчень, що ганьблять потерпілого.

У чинному КК України 2001 року, на відміну від КК 1960 року, у ст. 120 «Доведення до самогубства», ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», ст. 258¹ «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» вже міститься пряма вказівка на шантаж, як на один із способів вчинення даних злочинів. В якості самостійного злочину шантаж зараз не передбачений.

Крім того, в ч. 3 ст. 154 КК «Примушування до вступу в статевий зв'язок» і ст. 386 КК «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновків» говориться про вчинення цих злочинів під погрозою розголошення відомостей, які ганьблять потерпілих чи їх близьких родичів, а в ст. 189 КК «Вимагання» про погрозу розголосити відомості, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Така погроза закріплена в цих складах злочину в якості засобу досягнення бажаної винною особою мети, та в сукупності із приєднаною до неї вимогою складає поняття «шантаж». З цього можна зробити висновок, що у всіх вище зазначених випадках законодавець також має на увазі саме шантаж, як один із способів вчинення даних злочинів. Отже, це дає підстави стверджувати, що законодавець не тільки прямо закріпив у КК 2001 року поняття «шантаж», але дещо розширив його зміст, передбачивши різного роду погрози спричинення моральною шкоди поєднані з будь-які вимоги до потерпілого.

Виступаючи обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, шантаж може бути лише альтернативним способом його вчинення поруч з обманом /ст.ст. 149, 258¹, 303 КК/, погрозою фізичної шкоди (вбивством, насильством /ст.ст. 189, 386 КК/), погрозою майновою шкоди (погрози вилучення, знищення або пошкодження майна /ст.ст. 154, 189, 386 КК/) або погрозою іншої шкоди (обмеження прав, свобод або законних інтересів /ст. 189 КК/) тощо.

В одних випадках законодавець відносить шантаж до ознак основного складу злочину, в інших – кваліфікованого. Наприклад, останнє має місце за ч. 2 ст. 258¹ КК; ч. 2 та 3 ст.ст. 120, 149 КК; ч. 2, 3 та 4 ст.ст. 189, 303 КК. За змістом ст. 386 КК погроза розголошення відомостей, що ганьблять потерпілого передбачена лише в основному складі злочину, а за ст. 154 КК – лише в якості ознаки кваліфікованого складу злочину.

Є випадки, коли шантаж виступає ознакою «формального» складу злочину (ст.ст. 149; 154 ч. 3; 189; 258¹; 303; 386 КК). У «матеріальних» складах він передбачений ст.ст. 120; 149 ч. 3; 189 ч. 2, 3, 4; 303 ч. 4 КК. В останньому випадку шантаж, в якості засобу досягнення бажаної мети, знаходиться у причинно-наслідковому зв'язку із наслідками, що вказані в законі. Відсутність такого зв'язку не дає можливості вести мову про те, що вчинене шантажистом діяння являє собою єдиний злочин. У розвитку причинно-наслідкового зв'язку шантаж повинен попереджати у часі злочинні наслідки. У «формальних» же конструкціях складах злочину, які містяться із двох шантажистських дій відповідна погроза застосовується одночасно в процесі вчинення вказаних дій або попереджає пред'явлену шантажистом вимогу (при вимаганні, примушуванні до вступу в статевий зв'язок тощо).

Під час вчинення своїх дій шантажист залякує потерпілого скоєнням як злочинного діяння, тобто такого, яке взяте окремо само по собі, є самостійним злочином (наприклад, завідомо

неправдиве повідомлення про вчинення злочину /ст. 383 КК/), так і діям не злочинним (правомірним) (наприклад, дифамація). Зміст погроз при шантажі ширше погроз насильством, або погроз знищенням або пошкодження майна, які пов'язані з обіцянням спричиненням лише протиправного зла [4, с. 84].

До особливостей шантажу можна віднести і той факт, що погрози викриттям викликають іноді у потерпілого не стільки почуття страху, скільки переконання у вигідності купити мовчання винного [3, с. 74] як гарантію того, що відомості, які компроментують або ганьблять потерпілого чи близьких йому осіб не будуть розголошені і не стануть відомі іншим особам, яким до цього часу вони були невідомі.

Шантажистським погрозам, тобто погрозам розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємниці та погрозам розголошення відомостей, які ганьблять потерпілого, притаманна за рівних обставин менша суспільна небезпека, ніж іншим погрозам – погрозам фізичною та матеріальною шкоди. Різниця у небезпеці цих погроз відображено, наприклад, у КК Голландії (ст. 284), Норвегії (§ 266), Франції (ст. 312-10), де встановлюються менш суворі покарання за шантаж. Чинним КК України диференціація відповідальності в залежності від характеру погрози невідома і суду надається можливість враховувати її лише при призначенні покарання за примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК), вимагання (ст. 189 КК), а також відносно погроз, передбачених у ст. 386 КК. Необхідно встановити, які саме відомості належить вважати такими, які потерпілий бажає зберегти у таємниці та відомості, що ганьблять його.

Під відомостями, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, слід розуміти будь-які факти із минулого або сьогочасного життя потерпілого чи його близьких родичів (навіть вже померлих), розголошення яких може спричинити шкоду їхній честі та гідності. Такі відомості можуть стосуватися як поведінки самого потерпілого чи його родичів, так і інших життєвих обставин, до яких хтось із них був причетний. Розголошені відомості можуть бути такими, що ганьблять потерпілого, а можуть і не мати такої ознаки. Тому за змістом погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, є дещо ширшою ніж погроза розголосити відомості, які ганьблять потерпілого.

Судова практика обґрунтовано розглядає як шантаж і погрозу розголосити особисті таємниці потерпілого, наприклад, таємницю усиновлення (удочеріння), відомості про проведення медичного огляду чи наявність медичного діагнозу. Рівною мірою сюди можна віднести і погрозу розголосити відомості про вчинення або причетність до вчинення будь-якого злочину. Адже такі факти можуть кинути тінь на репутацію потерпілого чи його близьких, зруйнувати їм кар'єру, особисте життя тощо. При цьому не має значення характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, можливість притягнення до кримінальної відповідальності або звільнення від неї, наприклад, у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК), закінченням строків давності (ст. 49 КК) тощо.

Так, «особа 2» була визнана винною у вимаганні, яка з метою незаконного придбання майна потерпілого («особа 3») шантажувала останнього погрозами заявити в органи міліції (поліцію) про те, що потерпілий вчинив в минулому злочин [5]. Тим самим, судом був встановлений факт здійснення вимагання із застосуванням погрози розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці.

Така погроза мала своє законодавче закріплення, наприклад, у ст. 195 КК України 1922 року, де йдеться про погрозу повідомити владу про протизаконне діяння. Зараз, вона міститься в § 266 п. 2 КК Норвегії – про погрозу обвинуваченням або заявою з приводу кримінального діяння, в ст. 284 КК Тунісу – про погрозу викриття або звинувачення, в ст. 169 КК Аргентини – про погрозу пред'явленням обвинувачення, що ганьбить гідність, в ст. 281 п. 28 УК Данії – про погрозу порушенням неправдивого обвинувачення у злочинній або ганебній поведінці, в § 155.05.E штату Нью-Йорк – про погрозу обвинувачення у вчиненні злочину або інсценувати умови, при яких таке обвинувачення буде пред'явлено, в ст. 4 п. 4 КК Швеції – про погрозу кримінальним переслідуванням або обвинуваченням іншої особи у вчиненні злочину.

Крім погрози розголосити відомості про вчинений злочин, до шантажу можна також віднести і обіцянки оголосити про вчинене потерпілим чи його близькими інше правопорушення. Дійсно, таке розголошення іноді може бути дуже небажаним для потерпілого, зокрема, якщо особа була звільнена від покарання з випробуванням (ст. 75-79 КК), то будь-яке розголошення факту вчинення нею адміністративного чи дисциплінарного проступку може потягти за собою скасування звільнення від покарання і направлення її для реального відбування покарання, призначеного за вироком суду.

Ступінь достовірності (дійсності або помилковості) даних відомостей для наявності шантажу значення не має [6, с. 6]. При шантажі вирішальним є не ступінь достовірності відомостей, які погрожує розповсюдити шантажист, а те, що потерпілий бажає зберегти їх у таємниці або вони носять ганебний характер для нього.

Поняття відомостей, які «ганьблять потерпілого» в літературі трактується різним чином. Наприклад, Я.М. Брайнін відносить до таких, що ганьблять, відомості, які здатні «спричинити шкоду репутації потерпілого» [7, с. 87]. М.С. Таганцев також говорить про обставини, які знеславляють честь потерпілого або члена його родини [8, с. 920]. З цими думками варто погодитись, адже погроза при шантажі містить у собі посягання, які є небезпечними для таких особистих благ людини, як честь, гідність, добре ім'я, репутація тощо [9, с. 202].

Таке твердження також впливає із етимологічного тлумачення слова «ганьба», тобто безчестя, недобра слава, паплюження, ганебне, принизливе становище, яке викликає презирство і зневагу [10, с. 570]. Ймовірно, аналогічними мотивами керувався і законодавець при визнанні шантажу кримінально-карним діянням. З цього приводу у КК Франції (ст. 312-10) зазначено, що шантаж утворюють погрози викрити або розголосити з певною метою факти, відомості ..., які можуть скомпрометувати, зганьбити когось. Тому погрози порушенням честі та гідності є типовими видами погроз при шантажі. Таким чином можна вважати, що змістом «відомостей, які ганьблять» охоплюються будь-які непривабливі подробиці особистого життя, інтимних його сторін, професійної, службової, громадської діяльності потерпілого, а також інші обставини, які стосуються його чи близьких до нього осіб.

В то же час, слід зазначити, що не кожне посягання на честь та гідність особи, яку шантажують, є таким, що її ганьбить. Тому не можуть розглядатися як шантаж за ч. 2 ст. 154 КК та ст. 386 КК погрози образою. Образа за своєю сутністю не має на меті зганьбити добре ім'я потерпілого, а спрямована лише на те щоб його скривдити чи принизити.

Визнання тих чи інших відомостей такими, що ганьблять, є питанням конкретного факту, який розглядається судом на підставі зібраних у справі доказів. Відносно того, якими критеріями при цьому слід керуватися в літературі єдності немає. Так, на думку М.С. Таганцева при визначенні ганебного характеру даних відомостей вирішальне значення мають погляди, які існують у суспільстві, причому слід брати до уваги особливості оточення, до якого належить потерпілий [8, с. 920]. Інакше кажучи, при оцінюванні відомостей, як таких, що ганьблять пропонується виходити із об'єктивного критерію. Протилежну точку зору висловлював М.М. Гродзинський [11, с. 436] та інші. Згідно з їх поглядами, оцінка характеру відомостей, які підлягають розголошенню, повністю залежить від суб'єктивного ставлення до них самого потерпілого, тобто визначальним визнавався суб'єктивний критерій.

Наведені погляди є діаметрально протилежними і не зовсім коректними. Так, врахування лише об'єктивного критерію не дає можливості охопити поняттям шантаж ті види погроз, які за змістом начебто і не містять ганебних відомостей, але «межують» з ними. Тут маються на увазі обставини, які «кидають тінь» на минуле або сьогодення потерпілого, тобто мають лише відтінок, певний «наліт» ганебності. З огляду на мораль, яка панує у суспільстві, до таких суміжних фактів належить, наприклад, наявність у особи, яку шантажують, венеричного захворювання або СНІДу, що ставить під сумнів пристойність її статевої зв'язки та інше.

Таким чином, на наш погляд, перша точка зору штучно звужує можливі межі шантажу. З іншого боку, зведення цього діяння лише до суб'єктивних оцінок потерпілого надмірно розширює зміст погроз при шантажі. Запропонований суб'єктивний критерій у визначенні шантажу страждає відсутністю чіткого розмежування між злочинним і незлочинним, породжує ускладнення в однаковому розумінні ознак цього діяння у всіх випадках його вчинення. Караність дій шантажиста не повинна повністю ставитися у залежність від сприйняття змісту погрози конкретним потерпілим, що породжує труднощі у однаковому розумінні шантажу. Це створює основу для корекції його меж залежно до конкретного потерпілого, взятого окремо. Однак, караність діяння шантажиста не повинне ставити у таку залежність. В особі потерпілого «закон має справу з абстрактною особистістю» [12, с. 4]. Тому, в ряді випадків може виникати небезпека для зловживання з боку потерпілого по захисту своїх правоохоронюваних благ, яка явно перебільшує домагання на повагу в суспільстві. Коли обставини, розголошення яких погрожує винний і які об'єктивно не містять у собі нічого поганого (наприклад, погроза розповсюдити відомості про те, що потерпілий таємно від усіх вважає себе нащадком знатного роду і не хоче, щоб про це дізналось його оточення), потрібно буде розглядати як ганебні, лише з огляду на те, що їх такими вважає сам потерпілий. Як справедливо зазначається в літературі «закон, охороняючи від свавілля не може санкціонувати свавілля» [2, с. 351].

Для усунення вказаних протиріч в науці кримінального права було запропоновано компромісне вирішення питання. Так, П.С. Матишевський [13, с. 393] вважав, що оцінку відомостей, як ганебних необхідно здійснювати виходячи із вимог моралі, а також із врахуванням і суб'єктивного до них ставлення самого потерпілого. Інші висловили думку, що у визначенні того, носять відомості ганебний характер чи ні, належить здійснювати з пози-

ції шантажиста [14, с. 189]. Адже, найбільш ближче підійшли у вирішенні цього питання ті автори (В.М. Куц [15, с. 35] та інші), які поряд із об'єктивним критерієм беруть до уваги і суб'єктивні оцінки як потерпілого, так і шантажиста.

Такий підхід дозволяє найповніше враховувати особливості шантажу у кожному випадку його вчинення. У зв'язку з цим певне значення набуває встановлення характеру взаємовідносин винного і потерпілого при шантажі. Досить часто саме на індивідуальних якостях сприйняття потерпілого і будується розрахунок шантажиста. Саме це найчастіше і визначає вибір ефективного (з точки зору винного) засобу примушування.

Будучи обізнаним із таємницями потерпілого чи його близьких, а також погрожуючи зганьбити їхню репутацію, винна особа вважає, що відомості, розголошення яких вона погрожує, будуть сприйматися потерпілим як такі, що ганьблять, тобто саме так, як того бажає шантажист. Отже сприйняття потерпілого повинно виступати своєрідним «відзеркалюванням» умислу шантажиста.

Таким чином, ґрунтуючись на наведених судженнях, можна запропонувати наступні варіанти вирішення ситуацій, які виникають при кваліфікації діянь, пов'язаних із шантажем:

Винна особа вважає, що відомості, розголошення яких вона погрожує, не бажані для потерпілого або сприймаються ним, як такі, що його ганьблять, і саме так потерпілий їх і сприймає. В цьому випадку матиме місце шантаж як спосіб вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 120, 149, ч. 2 ст. 154, 189, 258¹, 303 та 386 КК.

2. Шантажист вважає, що відомості, які він погрожує розголосити, потерпілий сприйме як такі, що його ганьблять або забажає зберегти у таємниці, але потерпілий не сприймає їх таким чином. Тут буде наявним замах на вказані злочини.

3. Винна особа не вважає, що відомості, які вона обіцяє розголосити, потерпілий сприйме як такі, що його ганьблять, але потерпілий їх сприймає саме так. В цьому випадку умислом винного не охоплюється бажання спричинити моральну шкоду потерпілому або вразити його честь та гідність шляхом розкриття його таємниці. Отже шантаж як спосіб вчинення вказаних злочинів буде відсутній. В іншому ж випадку мало б місце об'єктивне ставлення.

Під розповсюдженням відомостей (що ганьблять потерпілого та відомостей, які потерпілий бажає зберегти у таємниці) слід розуміти доведення їх до відома у будь-якій формі (усній, письмовій тощо) необмеженій кількості осіб або хоче б одній особі, від якою потерпілий бажає зберегти ці відомості у таємниці. Ознайомлення сторонніх осіб з ними не бажане для потерпілого, що саме і використовує шантажист у своїх цілях. Погроза доведення виною особою до відома потерпілого відомостей, які ганьблять його без оголошення їх подалі або інформування осіб, яким ці відомості вже відомі, погрозу при шантажі не породжує.

Коли шантажист реалізує виражені у відношенні потерпілому погрози, зміст яких складає протиправне зло, вчинене не охоплюється ні складом вимагання (ст. 189 КК) [16, с. 11], ні складом злочинів, передбачених ст.ст. 120, 258¹, 303 КК. Тому вчинене підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів: вимагання (доведення до самогубства, втягування у вчинення терористичного акту, втягування до заняття проституцією) та порушення таємниці листування, телефонних переговорів, телеграфної або іншої кореспонденції (ст. 163 КК), роз-

голошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК), завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК) та інші.

Висновки. Проведений аналіз наукових досліджень та законодавчих приписів про шантаж як в Україні, так і за кордоном повинен сприяти вдосконаленню та європейській адаптації українського законодавства з цього приводу, подоланню труднощів, що виникають при кваліфікації вчиненого, а також відмежуванню шантажу за суміжними ознаками.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до КК України (щодо кримінальної відповідальності за шантаж)» (реєстр. № 8005 від 06.02.2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH66D00A.html).
2. Баженов И. Шантаж как уголовное преступление // Юрид. вестник. Изд-во Моск. город. об-ва. М. : Тип К. Индриха. 1878. № 2, 3. С. 191–208; 340–354.
3. Соловьев С. Шантаж // Журн. Мин. Юст.-СПб.: Тип. Правительств. Сената, 1898 (год пятый). № 6. С. 67–93.
4. Гик Стефан Кримінальний кодекс та Закон про переступства / з поясненнями. Перемишль: друковано накладом автора, 1941. 136 с.
5. Рішення № 52508903 [електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень офіц. веб портал суд. влади України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52508903> // Справа № 1-263/10 від 23.12.2010. Лебединського районного суду Сумської області.
6. П. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» // *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 7. С. 1–8.
7. Брайнин Я.М. Советское уголовное право: Часть Особенная. К. : Изд-во КГУ, 1952. Вып. № 2. 111 с.
8. Таганцев Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. СПб. : Гос. тип., 1904. 1122 с.
9. Плец М. Шантаж // Журн. Мин. Юст. СПб. : Сенат. тип., 1905 (год одиннадцатый). № 6. С. 195–207.
10. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т.1. Київ : Аконті, 2000. 910 с.
11. Уголовные кодексы советских республик / Текст и статейный комментарий под ред. Канарского С.М. Изд. 3-е.-X. : Госиздат Украины, 1928. 588 с.
12. Спасович В.Д. О преступлениях против чести частных лиц по Уложению о Наказаниях 1845 г. // Журнал Мин-ва юстиции. СПб. : Типография Правит. Сената, 1860. Т. 3. С. 3–44.
13. Уголовный кодекс Украинской ССР: Науч.-практ. комментарий.-К. : Политиздат Украины, 1978. 683 с.
14. Волков Г.И. Имущественные преступления (Характеристика и комментарий).-X. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1928. 209 с.
15. Куц В.Н. Ответственность за вымогательство // Рад. право. 1986. № 3. С. 33–36.

16. П. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» // *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 12. С. 9–16.

Samoshchenko I. Characteristics of blackmail in the criminal law of Ukraine and foreign countries

Summary. The article deals with the legal regulation of blackmail by its content in criminal law. A historical review of the consolidation of blackmail in the Criminal Code of France of 1810 and the Criminal Code of Ukraine 1922, 1927, 1960 is conducted. This article has an analysis of norms of the Criminal Code of Ukraine of 2001, which contemplates answerability for blackmail and it contains examples of legislative provisions on blackmail in the Criminal Code of foreign countries.

Attention is drawn to the criminal law of Ukraine, where blackmail is considered as a method of committing a crime, provided by art. 120, 149, 258¹, 303, as well as Part 3 of art 154, 189, 386 of the Criminal Code. Blackmail as the independent crime is not defined. Blackmail as the constituent elements of the objective aspect of crime can be the only alternative way of committing it along with the fraud / art. 149, 258¹, 303 of the CC/, by the threat of physical harm (murder, violence / art. 189, 386 CC/), a threat for damage of property (threats of seizure, destruction or damage of property / art. 154, 189, 386 CC/) or threat of other harm (limitation of rights, freedoms or legitimate interests / art. 189 CC/), etc.

The most typical are cases when the blackmail is one of the constituent elements of the formally defined crime (art.art. 149; 154 p. 3; 189; 258¹; 303; 386 CC). Blackmail is the constituent element of the materially defined crimes as provided for in art. 120; 149 p. 3; 189 p. 2,3,4; 303 p. 4 CC; blackmail, as a method of achieving the desired goal, has a causal connection with the consequences provided in the law.

Blackmail's content significance by its assessment of social danger is substantiated. It is noted that one of the features of blackmail is the fact that the threat of disclosure causes the victim not only a sense of fear but also a belief that the buying silence from guilty person can be a guarantee that information that compromises or reproach the victim will not be disclosed and will not become known to other people who are not aware of that information yet.

The interpretation of the meaning of terms “threat of disclosure of information that the victim wants to keep secret” and “the threat of disclosure of information that disgraces the victim” is given. This study is supported by examples from modern judicial practice. The article proposes the solutions on the application of criminal law norms on blackmail in the process of qualification of the committed crime.

Key words: definition of blackmail, blackmail as a mean of committing a crime, the threat of distribution of information, which disgrace the victim or which the victim wants to keep secret.